

Edbergseminariet 2004, 3 februari 2004.

Gunnar Rundgren

Ordförande IFOAM, VD GroLink AB, lantbrukare

Torfolk, 684 95 Høje, tel 0563-723 45, e-post: gunnar@grolink.se

Säker, uthållig och tillräcklig livsmedelsförsörjning med ekologiskt lantbruk

Jordbruket i världen står inför en rad utmaningar. För den enskilde bonden handlar det kanske mest om att kunna fortsätta som jordbrukare i i-länderna eller att över huvud taget överleva i u-länderna. I samhällsperspektiv handlar det om att minska miljöbelastningen, skapa ett uthålligt jordbruk, bevara biologisk mångfald samt att producera tillräckligt med mat som är säker och som folk vill ha. Utöver det förväntas jordbruket vara leverantör av förnyelsebara industriråvaror och förnyelsebar energi.

Det konventionella jordbruket är inte uthålligt, och de externa kostnaderna är mycket höga – uppskattningsvis 2000 kr/ha och år. Det producerar heller inte den mat som folk vill ha. Inte heller har det hjälpt bönderna vare sig i Nord eller i Syd. Trots all kvalitetssäkring, tester och hygien är det tveksamt om man ens lyckats skapa säkra livsmedel. BSE och mul-och-klövsjuka är nyliga påminnelser om hur sårbart systemet är. Användningen av antibiotika i djurhållningen är något av en tickande bomb.

Låt mig ge några citat av dagens huvudperson, Rolf Edberg:

I *Spillran av ett moln* beskriver han hur den odlade jorden utarmas, förgiftas och förslösas:

"...jorden är vårt verkliga kapital. Lever man upp kapitalet hotar konkursen. Sanningen om vår civilisation är, att den baserar sig på en självätande ekonomi.....Sanningen om oss själva som art är att vi kommit ur balans med naturen och blivit det enda väsen i skapelsen som vegeaterar på att förstöra sin egen miljö".

Hans synpunkter på användning av kemiska bekämpningsmedel uttrycks så här:

"Kampen för att med livsdödarnas (dvs biocider, kemiska bekämpningsmedel) hjälp rädda åkrarnas grödor åt hungrande människomunnar får betalas dyrt. Till sist blir ändå ofta det skydd man försöker skapa illusoriskt....Våra tekniskt fulländade vapen blir ofta bumeranger som med förnyad styrka vänds mot oss själva.

Begreppet ekologiskt lantbruk fanns inte när Rolf Edberg skrev dessa rader, men helt klart pekar hans idéer åt det hållet.

Vad är egentligen ekologiskt lantbruk. Här är inte platsen för att gå in i detalj, men i stora drag handlar ekologiskt lantbruk om:

- Miljö – ekologiskt lantbruk är resurshushållande och uthålligt samt minskar miljöbelastning
- Biologisk mångfald – inom grödor och husdjur, inom produktionssystemet och med omgivande ekosystem
- Hälsa – säker mat och naturlig mat
- Etik - djurens välfärd spelar en stor roll i ekologiskt lantbruk
- Social utveckling – ekologiskt lantbruk strävar efter en direkt relation mellan producenter och konsumenter, rättvis handel och socialt ansvarstagande i produktionen.

- Ekonomi – konsumenterna efterfrågar produkterna och man kan få mer betalt, förhoppningsvis så att bonden kan fortsätta sitt brukande

Bortsett från de många direkt uppenbara fördelarna med ekologiskt lantbruk finns det också andra möjligheter. Låt mig ge ett aktuellt exempel: Åkerjorden är en betydelsefull faktor vad gäller koldioxidbalansen i världen. Under det senaste århundradet har mullhalten, d.v.s. halten av organiskt material eller kemiskt uttryckt kolhalten minskat kraftigt. Det beror på en rad faktorer som ökad jordbearbetning, större fält som är mer utsatta för erosion, uppodling av prärier och skogar. Men det beror också på en förbränning i jorden som stimulerats av tillsättande av syntetisk kvävegödsel. Den minskade kolhalten i jorden svarar för ett betydande tillskott av koldioxid till atmosfären. Eftersom ekologiskt lantbruk i stort handlar om att vårda, bevara eller förbättra mulden så finns det en betydande potential för ekologiskt lantbruk som kolsänka, d.v.s. för att öka mullhalten och på så sätt binda koldioxid. Utöver att motverka växthuseffekten, så innebär det en återuppbyggnad av kapitalet (jfr Edberg ovan). Lantbrukare, både i Nord och Syd skulle kunna ersättas för detta, som för andra tjänster.

Kan ekologisk odling verkligen förse världen med tillräckligt med mat? Måste inte vi öka vår produktion ännu mer för att förse svältande människor med mat? Den typen av frågor döljer de verkliga orsakerna till svält och undernäring. De är främst:

- krig och inbördes strider
- fattigdom och ojämlikhet
- missriktad jordbruks och handelspolitik

Globalt sett är det helt enkelt ingen brist på mat idag. De fattiga kan bara inte köpa den. 80% av de undernärda barnen bor i länder med export av livsmedel. Överskott av livsmedel, med fallande priser som följd, är för närvarande ett mycket större problem för livsmedelssäkerheten än brist. Dessa överskott pressar de fattigaste småbönderna, så att de tvingas ge upp sitt jordbrukande, eller inte får tillräckliga inkomster för att kunna köpa in nödvändiga insatsmedel eller mat till familjen i de fall de inte är helt självförsörjande. Lösningen på svältproblemen står att finna i förbättrade sociala och ekonomiska villkor i u-länderna, i att säkerställa fattigas rättigheter och tillgång till de nödvändiga resurserna, inte minst jord och vatten.

Det är dock klart att vi kommer behöva producera mer mat i framtiden p.g.a.

-ökande befolkning

-ökande intag av mat per person

-köttrevolutionen, d.v.s. det faktum att köttkonsumtionen stiger när folk får högre inkomster.

Frågan är då, kan ekologisk produktion vara tillräckligt effektivt för att försörja en växande befolkning?

Svaret är både ja och nej.

Nej, det är helt klart att **INGET** jordbruk kan ständigt öka produktionen. Det spelar ingen roll om det är ekologiskt eller konventionellt, eftersom det finns rent biologiska gränser. Om det är vid en befolkning på 8 miljarder eller 15 miljarder eller om de sex vi redan är, är för många, kan ingen egentligen svara på. Vi har redan tagit en myckets stor del av biosfären i anspråk, och frågan är om vi kan ta mer.

Det finns de som anser att en ökad livsmedelsproduktion måste ske i Australien, Nordamerika och Europa för att vi skall försörja resten av världen. Detta är inte någon lösning av flera skäl: -svältande människor har inga pengar, så de kommer inte kunna köpa denna mat

-de externa kostnaderna för det industriella jordbruket, d.v.s. miljö och hälsokostnaderna är redan för höga, en ökad intensifiering leder till ökande kostnader
-storskaliga transporter är både sårbara och extremt energikrävande. Transporter står för stora ökningar av energiförbrukningen och därigenom växthuseffekten.
-de brutna näringscyklerna leder till utarmning av jordarna i exportländerna och till ett överskott av närsalter i importländerna, något som oundvikligt leder till föroreningar.
-de sociala effekterna av stora landsbygdsbefolkningar vilka inte är sysselsatta i jordbruk är helt oacceptabla. Mycket få u-länder har de möjligheter att suga upp alla de som lämnar landsbygden i en industri, eftersom produktionen av många industriprodukter inte är konkurrenskraftig i u-länderna, och den globala sysselsättningen i industrin är vikande p.g.a. ny teknik.
Detta handlar också i stor utsträckning om MAKT.

Det är istället i u-länderna, där de flesta människor bor som jordbruksproduktionen behöver öka. Frågan är då hur skall den produktionen öka. Skall dessa bönder använda konstgödsel, kemiska bekämpningsmedel och GMO? Nej, skälen till det är liknande för varför dessa insatsmedel inte är bra i Sverige, men skälen är ännu starkare i u-länderna t.ex.

- mellan 20 000 och 200 000 människor dör av bekämpningsmedel i världen årligen, de flesta i uländerna.
- fattiga bönder har inte råd med insatsmedel, ännu mindre som de ofta får betala 25-40% ränta om de ö.h.t. får låna pengar
- de flesta tropiska jordar är mycket känsligare för markförstöring än våra jordar. Det kan räcka med några år av konstgödslad monokultur för att förstöra en jord.
- fattiga länder har inte råd att upprätta de nödvändiga motåtgärderna och kontrollmekanismerna som behövs för användning av t.ex. GMO grödor.

Återigen så handlar det i mångt och mycket om MAKT.

OK, men hur är det då med ekologisk produktion:

Det finns nu tillräckliga erfarenheter för att visa att omläggning till ekologiskt jordbruk i u-länderna leder till en viss ökad produktion och en betydande ökande produktivitet för de använda resurserna. Det beror bl.a. på:

- förbättrade växtföljder
- förbättrad användning av näringsämnen
- integrering av djur och växter
- bättre vattenhushållning
- ökad mångfald på gården, vilket leder till bättre utnyttjande av resurser, bättre resiliens ("motståndskraft") och förbättrade dieter
- viktigast av allt: ökad fruktbarhet hos jorden.

Så, JA ekologiskt lantbruk kan försörja världens befolkning.

Billig mat har alltför länge varit ledstjärnan. Svensken lägger mer pengar på bilen än på maten. En krockkudde, extraljus eller turbo är viktigare än djurens välfärd, bevarande av lärkan och ett vettigt klimat. Politikerna skickar dubbla budskap: å ena sidan propageras för billigare mat, å andra sidan förväntas bonden ta en hel rad nya hänsynstaganden. Många av lantbrukets företrädare gör tyvärr detsamma. Man pratar vitt och brett om svenskodlat och den "svenska modellen" samtidigt som man kämpar för att få bort svenska särkrav – den sk ryggsäcken - som t.ex. dieselskatten.

Ökningen av den ekologiska odlingen har varit dramatiskt, från en promille i början av åttiotalet till 17 procent år 2003, vilket gör Sverige till världsledande. Parallellt med arealens

utveckling har också marknaden utvecklats. Idag är kanske 4 procent av alla livsmedel ekologiska.

Det jordbruk vi har är inte ett resultat av naturlagar eller ens i huvudsak av enskilda bönders eller konsumenters medvetna val – det är i mycket stor utsträckning en produkt av vårt samhälle, av dess spelregler och av dess prioriteringar. Det är bra att konsumenterna stödjer utvecklingen av det ekologiska lantbruket genom att köpa KRAV-godkända produkter för ett merpris. Samtidigt är det viktigt att samhället tar ett övergripande ansvar för jordbrukets utveckling och inte bara litar på “marknaden”. För många bönder så utgör EU-stöd en huvuddel av inkomsterna. Därför finns orsakerna på jordbrukets problem oftast på andra områden än i själva produktionen och i marknaden för produkterna. I ärlighetens namn så är utrymmet för en svensk jordbrukspolitik minimalt efter EU-inträdet.

Viktigast av allt är att jordbrukets kostnader borde reflekteras i priset för produkterna. Om så vore fallet skulle vi kanske inte behöva några merpriser alls. En ökad internalisering av kostnaderna för jordbruket är nödvändig.

Det ekologiska lantbruket skall ses mer som en utvecklingsväg än som ett färdigt system – även det ekologiska lantbruket behöver utvecklas. Vi har mängder av brister, svagheter och problem. För den utvecklingen behövs det resurser i forskning, rådgivning och teknisk utveckling. Det senaste femtio årens forskning har i stor utsträckning varit byggd på förutsättningarna billig konstgödsel, billiga bekämpningsmedel, billig energi och dyr arbetskraft. Genom riktad forskning för ekologiskt lantbruk så ger man ger det ekologiska lantbruket en rimlig chans att utvecklas.

Det ekologiska måste bli det normala! Vad gäller GMO-grödor får vi nu ett märkningssystem där GMO grödor måste särskiljas från icke GMO grödor, d.v.s. det ”onormala” är det som skall märkas ut. Vad gäller ekologisk odling sitter vi fortfarande kvar i ett system där det ekologiska skall märkas ut som onormalt, medan det konventionella är det normala. I takt med den ökande andelen ekologisk odling hoppas jag att kraven blir starkare för att vända på steken och kräva att t.ex. användning av bekämpningsmedel och konstgödsel skall deklarerar på produkterna. På så sätt skulle också kostnadsbilden förändras i fördelaktig riktning.

Kan vi äta oss till hållbar utveckling?

Nej, det kan vi inte. Att förändra matvanor i sig räcker inte för att säkerställa en hållbar utveckling, men vi kan äta oss **från** hållbar utveckling – och det är just det som händer idag. Våra matvanor och vårt jordbruk kan däremot bidra till, och vara en viktig del av en hållbar utveckling. Ett uthålligt samhälle måste vara baserat på förnyelsebara råvaror och den biologiska produktion som möjliggörs av solljuset. Jord, vatten och skogsbruk kommer vara basen för vårt välstånd, så som det var innan de fossila bränslenas parantes, och egentligen är redan nu. Produktion av livsmedel måste samsas med produktion av energi och av upprätthållande av biologisk mångfald. Ekologiskt lantbruk är inte slutmålet, men det är definitivt en del av vägen till ett hållbart samhälle.